

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Бойченко Марини Анатоліївни

на дисертацію Павленко Віти Віталіївни

**«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ
У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ», подану на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

Сучасне суспільство, що характеризується динамічними змінами в усіх сферах суспільного життя й постійними викликами, вимагає підготовки нової генерації випускників шкіл, які характеризуються креативністю мислення та здатністю нестандартно підходити до розв'язання проблем, що може підвищити ефективність означеного процесу. Відповідно, означена вимога має бути врахована у процесі модернізації діяльності сучасного закладу загальної середньої освіти. У цьому контексті не можливо не погодитися з думкою В. В. Павленко, що вивчення теоретичних та методичних основ розвитку креативності особистості в Польщі як суспільного, освітнього та культурного феномену може стати важливим джерелом всебічного осмислення та творчої імплементації позитивних концептуальних ідей польського досвіду у практику українського шкільництва.

Аналіз наукових студій, що стосуються теми дисертаційного дослідження, дозволив дійти висновку щодо наявності значної уваги науковців до різних аспектів проблеми розвитку креативності здобувачів освіти в українському та іноземному контекстах, зокрема й у польському; потреби в комплексному розв'язанні визначених авторкою суперечностей шляхом наукового обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі. Отже, зважаючи на вищевикладене, можемо стверджувати, що дисертаційна робота Павленко Віти Віталіївни є **актуальним і своєчасним дослідженням.**

Дисертація є складовою комплексного дослідження кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка «Теоретичні та методичні засади розробки науково-педагогічного супроводу обдарованої особистості» (реєстраційний номер 0110U002109).

Обґрунтованість і достовірність наукових висновків, поданих у дисертації, не викликає сумнівів, оскільки вони визначаються теоретико-методологічними позиціями, що становлять основу дослідження, підтверджуються отриманими результатами, використанням значного обсягу науково-педагогічних джерел українських та іноземних дослідників, а також застосуванням сучасних методів проведення порівняльно-педагогічного дослідження.

Відповідно до теми дослідження, у дисертації визначено суперечності в теорії і практиці розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі, визначено мету й поставлено відповідні завдання в логічній послідовності. Об'єкт та предмет дослідження характеризуємо як адекватні цілям та завданням дисертації. Авторкою здійснено аналіз широкої джерельної бази, а саме: офіційних документів керівних органів Європейського Союзу щодо розвитку креативності особистості, нормативно-правових актів у галузі освіти Польщі, статистичних та аналітичних матеріалів міжнародних та національних професійних організацій, навчальних планів та програм підготовки майбутніх учителів у ЗВО Польщі та України тощо.

У дисертаційному дослідженні ефективно застосовувався комплекс методів: *теоретичних (загальнонаукових, конкретно-наукових)* – спрямованих на отримання даних стосовно предмета дослідження й формулювання висновків; *емпіричних* – зорієнтованих на практичне вивчення питань, пов'язаних із предметом дослідження.

Структура дисертації є обґрунтованою та логічною, представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних

наук. Сутнісний зміст кожного розділу дослідження має безпосередній зв'язок із поставленою метою та завданнями. У результаті це дозволило теоретично обґрунтувати наукову новизну дослідження та впровадити результати дисертаційної роботи в освітню галузь, що визначило її практичне значення.

Характеризуючи наукову новизну дослідження, слід відзначити, що авторкою уперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено комплексне дослідження теоретичних та методологічних засад розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі: виявлено передумови й обґрунтовано етапи реформування польської системи загальної середньої освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття; виокремлено етапи розвитку позашкільної освіти в досліджуваній країні; проаналізовано діяльність міжнародних і національних фондів у сфері розвитку креативності в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій; схарактеризовано сучасний стан розвитку організаційно-методичних засад розвитку креативності у Польщі (форми й методи педагогічної підтримки та інноваційні технології надання спеціальних освітніх послуг щодо розвитку креативності); теоретично розроблено й обґрунтовано модель креативної особистості вчителя, яка включає функції; характеристики креативного потенціалу вчителя; бар'єри прояву означеної креативності; якості креативного вчителя; типи вчителів; визначено інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці досвіду Польщі з урахуванням етапів реформування системи освіти в Україні.

Варто підкреслити й основні здобутки, що визначають **практичне значення дослідження,** зокрема систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельну базу, що становлять цінність для подальших наукових розвідок з порівняльної педагогіки, розробки лекційних і практичних занять із курсів «Історія освіти в Україні та зарубіжжі», «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», спецкурсів і вебінарів із проблем розвитку креативності особистості. Підготовлені авторкою навчальні посібники та монографія можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх учителів

та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, а також під час укладення енциклопедичних і довідкових видань.

Виділимо ще низку переваг дослідження.

По-перше, у дисертації авторкою ґрунтовно висвітлено методологічні засади вивчення проблеми креативності в сучасній науці на філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому рівнях. Зокрема, цілком переконливим є звернення Павленко В.В. до генези ідеї креативності у філософських концепціях минулого та сучасності. На загальнонауковому рівні заслуговує на увагу характеристика психологічних концепцій креативності, як-от: теорія інвестування, концепція освіченої людини, концепція інноваційної людини, та систематизація наукових підходів, покладених в основу порівняльно-педагогічних досліджень проблем креативності, до яких авторка справедливо віднесла системний, інтелектуальний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, рефлексивний, культурологічний, історико-компаративістський, діахронний та структурний підходи. Дисертантка здійснює ґрунтовний аналіз періодів становлення поняття «креативна особистість», до яких відносить античну філософію, Середньовіччя, епоху Відродження, епоху Просвітництва, німецьку класичну педагогіку, період соціальних та політичних змін і період сучасних досліджень. На конкретно-науковому (педагогічному) рівні Павленко В.В. характеризує основоположні параметри креативності (здатність до виявлення й постановки проблем, спроможність до генерування великої кількості ідей, гнучкість, оригінальність, здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі, уміння розв'язувати проблеми тощо) та основоположні моделі її структури, зокрема: модель Т. Амабайл, що включає три компоненти: 1) навички, пов'язані з певною галуззю знань; 2) креативні навички; 3) мотивації; модель Д. Треффінджера, що містить чотири основні компоненти: 1) характеристики; 2) операції; 3) контекст; 4) результати; модель Т. Любарта і Р. Стернберга, що охоплює шість взаємопов'язаних компонентів: здібності; знання; мислення; особистісні якості; мотивація; навколишнє середовище.

По-друге, заслуговують на увагу визначені авторкою етапи реформування польської системи загальної середньої освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття й відповідні до кожного етапу тенденції: 1) інтеграція Польщі до Європейського Союзу (зміни у структурі польської системи освіти, програмах навчання та типах навчальних закладів; упровадження моделі зовнішнього оцінювання з перспективою покращення контролю якості освіти; створення нових адміністративних одиниць); 2) створення нових типів шкіл (децентралізація управлінських функцій, підвищення самоуправління та відповідальності шкіл за якість загальноосвітньої підготовки; упровадження ідеї інтегрованого й блокового навчання; оцінювання освітнього рівня та поведінки учнів); 3) становлення нормативної бази загальної середньої освіти Польщі (оновлення навчального плану, навчальної програми; зниження шкільного віку з 7 до 6 років; введення безкоштовних підручників для початкової освіти); 4) модернізація структури та змісту освіти (запровадження 8 річної початкової освіти та 4 річної середньої освіти; ліквідація неповних середніх шкіл (гімназій); престижність педагогічної професії). Теоретичну та практичну цінність становить розроблена дисертанткою модель розвитку креативного потенціалу учнів на уроці, яка складається з послідовних етапів: мотиваційного, операційно-діяльнісного та рефлексивно-оцінного, що стала результатом порівняльного аналізу польського та українського досвіду та узагальнення його позитивних здобутків.

По-третє, заслуговують на схвалення систематизовані Павленко В.В. найбільш поширені в Польщі програми розвитку креативності із виокремленням низки рівнів: загальносуспільного («Молоді та креативні», «Фонд підтримки та розвитку креативності», «Призначення творчості», Креативна Європа (2021–2027)), регіонального (програма «Стежини», «Університет дитини» у Кракові (2007), «Університет дітей і батьків» (2011), Центр освіти і досліджень здібностей при університеті ім. М. Коперника (2004), «Університет молодих винахідників» (2014), «Академічний центр креативності» (2014) тощо) та конкретно-інституційного («Розвиток креативного мислення» м. Ополе, «Увага! Обдаровані!», «Театр з класом» тощо), а також методи, що використовуються у

загальноосвітніх школах Польщі (ситуативний метод, метод «дерева рішень», дидактичні ігри, мозковий штурм, панель, картографічний метод, «круглий стіл», метод мета-плану, метод інформаційного вікна, метод проєктів тощо).

Варто відзначити комплексність та системність у викладі авторкою організаційно-методичних засад розвитку креативності як в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти Польщі, так і в позаурочній діяльності означених закладів та закладах позашкільної освіти.

По-четверте, цілком погоджуємося з позицією авторки щодо того, що розвиток креативності у школярів має здійснюватися креативними педагогами, які мають належну теоретичну підготовку та практичні навички. Дисертанткою розроблено модель креативної особистості вчителя, яка містить низку компонентів: типи вчителів (вчителі-ретранслятори, вчителі-експлікатори, вчителі-імпровізатори, вчителі-дослідники), функції (гнучкість мислення, швидкість мислення, оригінальність мислення), бар'єри розвитку креативності (швидкість, ригідність, страх, самокритичність, конформізм.), креативний потенціал учителя (креативна спрямованість, креативна грамотність, креативні вміння, креативність особистості вчителя), якості креативного вчителя (сила, гнучкість, витривалість, абнотивність, координація розуму), креативність учителя (здатність особистості до творчої активності в професійній діяльності, результатом якої є формування нових, нестандартних підходів, технологій і методів здійснення професійної діяльності, розробка та отримання нових, унікальних продуктів).

По-п'яте, перспективними вважаємо рекомендації Павленко В.В. щодо можливостей творчого використання досвіду Польщі щодо розвитку креативності учнівської молоді України на загальносуспільному (створення спеціальних програм з розвитку креативності особистості; розроблення національних стандартів, які би враховували індивідуальні здібності та інтереси креативних учнів; розроблення законодавства, що передбачає спеціальну підготовку вчителів, які працюють в аспекті досліджуваної проблеми; створення професійної організації «Креативна країна», яка об'єднає науковців, педагогів-

практиків), на регіональному (створення креативного освітнього середовища з метою надання високоякісної освіти для сталого розвитку регіону; створення Хабів освітніх інновацій; розроблення програм педагогічної підтримки; налагодження співпраці із закладами освіти Житомирщини; залучення місцевих підприємств до співпраці з позашкільними закладами освіти), та конкретно-інституційному (розроблення педагогами-практиками авторських програм розвитку креативності особистості; цикли навчальних семінарів і вебінарів для педагогічного та адміністративного складу, територіальних громад) рівнях.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Результати виконаного дисертаційного дослідження викладено у 76 працях, серед яких: 1 монографія, 2 розділи в колективних монографіях, 2 навчальних посібники, 21 стаття у фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 5 статей у наукових виданнях інших держав із напрямом, за яким підготовлено дисертацію.

В опублікованих працях відображено результати кожного з розділів дисертації. Проведене ознайомлення зі змістом публікацій свідчить про наявність повного висвітлення результатів дисертації. Посилання на публікації відображено в роботі.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження апробовано в 40 публікаціях у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, що свідчить про їх урахування в педагогічній науці щодо розвитку креативності учнів. Отже, дисертаційну роботу Павленко В.В., зважаючи на форму та змістову складову, можна вважати завершеною працею.

У цілому, позитивно оцінюючи наукове та теоретико-практичне значення отриманих дисертанткою результатів, необхідно окреслити певні дискусійні положення щодо змісту роботи, а також висловити окремі побажання:

1. Визначаючи етапи реформування польської системи загальної середньої освіти кінця XX – початку XXI ст. й відповідні тенденції, варто було би прослідкувати, як зміни, що відбулися на кожному з цих етапів, вплинули на теоретичні та практичні засади розвитку креативності учнів.

2. Дисертація має беззаперечне практичне значення, яке, утім, недостатньо повно висвітлено у відповідній частині вступу.

3. Авторка здійснює порівняння різних аспектів розвитку креативності учнів та студентів в Україні та Польщі, однак вважаємо, що дослідження виграло би, якби результати таких порівнянь було візуалізовано у вигляді порівняльних таблиць.

4. Визначаючи перспективи використання польського досвіду щодо розвитку креативності української учнівської молоді слід було би окреслити можливі виклики, з якими можуть стикнутися освітяни та інші зацікавлені сторони в ході імплементації розроблених рекомендацій.

5. Основний текст дисертації містить великі таблиці, що займають дві сторінки, напр. табл. 1.1, табл. 2.6, які слід було би перенести в додатки.

Варто вказати, що надані зауваження є рекомендаційними і тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового рівня дисертаційної роботи В.В. Павленко.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Павленко Віти Віталіївни є завершеною, самостійно виконаною, оригінальною науковою працею, що має теоретичне та практичне значення для розвитку української системи загальної середньої, позашкільної та вищої освіти. Дослідження характеризується новими, раніше не захищеними положеннями, а отримані, у підсумку, наукові результати розв'язують, у своїй єдності, актуальну педагогічну проблему розвитку креативності дітей та молоді.

Отже, зважаючи на викладене вважаємо, що дисертаційна робота «Теорія і практика розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі» відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого Постановою КМУ від 17

листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів», що дає підстави для присудження Павленко Віті Віталіївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Марина БОЙЧЕНКО

Підпис М.А. Бойченко засвідчую

Ректор

29.11.2023 р.

Юрій ЛЯННОЙ